

ศึกษาวิเคราะห์รัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพุทธ

Study of Public Administration Buddhist

นางสาวจูลี สายจันทร์เยี่ยม
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร

“คำว่า บริหาร ตรงกับ
ภาษาบาลีว่า “ปริหาร”
เป็นคำที่แสดงความ
หมายถึงลักษณะของ
การปกครองว่า เป็น
การนำสังคม หรือ หมู่
คณะให้ดำเนินไปโดย
สมบูรณ์”

บทนำ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระคุณ
สมบัติยอดเยี่ยมหลายประการ เช่นที่มีในพระ
ไตรปิฎกก็มีถึง ๘ ประการ ที่เรียกว่าพระพุทธานุภาพ ๘
เช่น อรหัต เป็นพระอรหันต์ สมมาสมพุทโธเป็นผู้ตรัสรู้
เองโดยชอบ เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีพระคุณสมบัติ
อื่น ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะพุทธรวิธในด้านบริหาร
และปกครอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระคุณสมบัติของ
นักบริหารและนักปกครองชั้นยอดของพระพุทธองค์
เพราะพระคุณสมบัติในด้านนี้ของพระองค์นั่นเองจึง
ทำให้พระองค์สามารถประกาศพระพุทธศาสนาได้
อย่างรวดเร็ว เป็นปึกแผ่นมั่นคงสืบทอดมาจนถึงทุก
วันนี้

การบริหารตามแนวพุทธ

คำว่า บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหาร”
เป็นคำที่แสดงความหมายถึงลักษณะของการ

ปกครองว่า เป็นการนำสังคม หรือ หมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกันบริหาร อาจบ่งความหมายถึงการแบ่งงานการกระจายอำนาจ หรือ การที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้ ในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า บริหาร กับกลุ่มสังคม เช่น “อหิ ภิกขุสงฆ์ ปรีหิสฺสามี เราจักปกครองภิกขุสงฆ์” เป็นต้น

การบริหาร (Administration) เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคำว่า การจัดการ (Management) นอกจากสองศัพท์นี้ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันแล้ว ยังมีศัพท์อื่น ๆ อีกมากที่นำมาใช้สับสนปนเปกันไป เช่น การบริหารรัฐกิจ สาธารณบริหารหรือ รัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ หน้าที่ของนักบริหารนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน แต่เมื่อสรุปตามหลักอักษรย่อภาษาอังกฤษ POSDC ก็สรุปได้เหลือห้าประการ คือ

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึงการกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ ว่ามีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่อย่างไร เป็นต้น

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ตามหลักแห่งการใช้คนให้เหมาะกับงาน

๔) การอำนวยการ (Directing) หมายถึงการกำกับสั่งการ และมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

๕) การควบคุม (Controlling) หมายถึงการติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหา

และอุปสรรคเกิดขึ้นในทีใด และที่สำคัญคือ การป้องกันมิให้ย่อหย่อนต่อหน้าที่ ละทิ้งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่

เมื่อนำหน้าที่ของนักบริหารมาศึกษาถึงพุทธวิธีในการบริหารแล้ว จะเห็นได้ถึงพระคุณลักษณะของนักบริหารของพระพุทธองค์ได้เป็นอย่างดี คือ

๑) การวางแผนหรือการกำหนดนโยบาย หลังจากพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วก็ทรงพิจารณาทบทวนธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้นั้นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องบริบูรณ์ดีแล้ว นานถึง ๗ สัปดาห์ หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงเริ่มวางแผนในการเผยแผ่พระศาสนาว่าจะไปโปรดใครก่อนเป็นอันดับแรก เพราะธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้นั้นเป็นธรรมะที่ยากและลึกซึ้ง หากคนที่ไม่มีความรู้มาก่อนก็คงจะเข้าใจไม่ได้ เมื่อพระองค์ทรงวางแผนอย่างนั้นแล้วก็เสด็จไปโปรดตามที่ทรงวางแผนเอาไว้โดยเสด็จไปโปรดปัจจุวัคคีย์ก่อน เพราะเป็นผู้ที่เคยบำเพ็ญเพียรมาก่อน เคยปฏิบัติพระองค์มาก่อนคงพอที่จะเข้าใจได้

ผลจากการแสดงธรรมครั้งแรกนั้นก็ทรงประสบผลสำเร็จ คือมีผู้รู้ตามเห็นตามธรรมะที่พระองค์ทรงประกาศและได้ขอบวชเป็นพระสงฆ์สาวกอุปการของพระองค์ นั่นก็คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ และหลังจากนั้นไม่นาน ก็มีผู้ขอบวชและตรัสรู้ตามถึง ๖๐ รูป พระองค์ทรงเห็นว่ามิพุทธสาวกมากเพียงพอที่จะทำการเผยแผ่พระศาสนาให้กว้างขวางต่อไปแล้ว จึงได้ประกาศพุทธศาสนาโนบายกำหนดเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนว่า จะประกาศพระพุทธศาสนาไปเพื่อเป้าหมายอะไร พุทธศาสนาโนบายที่ทรงประกาศนั้นก็คือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง

ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอ จึงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูป คือกิเลสในจักขุน้อย เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมน้อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม

พุทธศาสนโนบายของพระพุทธองค์นั้นทรงมีเป้าหมายชัดเจนว่า ให้พระสงฆ์สาวกไปเผยแผ่พระศาสนาซึ่งเรียกว่าพรหมจรรย์ คือแบบอย่างแห่งการดำรงชีวิตอันประเสริฐ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย พระสงฆ์สาวกทั้ง ๖๐ รูปนั้นต่างก็รับพุทธศาสนโนบายไปปฏิบัติ

เพียงระยะเวลา ๙ เดือนหลังจากการตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงมีพระอรหันตสาวกมากกว่า ๑,๒๕๐ รูป และที่เป็นฆราวาสได้ดวงตาเห็นธรรม ปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยมากกว่า ๑๒๐,๐๐๐ คน และผู้ที่มาปฏิญาณตนเป็นพุทธสาวกนั้นมีทุกชนชั้น ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ นักปราชญ์ เจ้าลัทธิ และประชาชนทั่วไปจากผลสำเร็จในการประกาศพระศาสนาที่ใช้ระยะเวลาไม่นานหลังจากการตรัสรู้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระคุณสมบัติของนักบริหารชั้นยอดของพระองค์ ที่ทรงทำงานอย่างมีการวางแผน มีการกำหนดนโยบาย และเป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอน

๒) พุทธวิธีในการบริหารองค์กรและการบริหารงานบุคคล ในการบริหารองค์กรนั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งในการรับสมาชิกเข้าสู่องค์กร หรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรก ๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้าใหม่เอง คือทรงอุปสมบทแก่ผู้ที่ต้องการที่จะอุปสมบทด้วยพระองค์เอง แต่ต่อมาก็ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นผู้จัดการ และได้ทรงกำหนดคุณสมบัติของสมาชิกที่จะเข้าใหม่ไว้อย่างเข้มงวดรัดกุมเช่น ผู้ที่จะอุปสมบทนั้นจะต้องเป็นผู้ชายมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่มิอวิยะสมบูรณ์ไม่พิกลพิการ ไม่เป็นโรคที่สังกรรมรังเกียจไม่เป็นคนที่มีชื่อเสียงไม่ดีเช่นเป็นโจรไม่เป็นคนที่ทำความผิดหนีอาญาแผ่นดิน มีเครื่องหมายติดตัว เช่น มีรอยสัก ถูกเขียนหลังลายเป็นต้น

เมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วนแล้วก็ต้องมีผู้รับรองหรือผู้ที่พิจารณาคัดเลือกว่าสมควรจะบวชหรือไม่ นั่นก็คือพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ตามที่ทรงกำหนดไว้ คือ ไม่ต่ำกว่า ๑๐ รูปในเขตที่มีพระพอบ้าง และไม่ต่ำกว่า ๕ รูป ในเขตที่มีพระหายาก หลังจากรับสมาชิกใหม่เข้ามาแล้ว จะต้องอยู่รับการศึกษาบรมในสำนักของอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อย่างน้อย ๕ ปี ซึ่งเรียกว่าการถือนิสัยถึงแม้ว่าจะครบห้าปีแล้วก็ตาม ถ้ายังมีความรู้หรือความประพฤติที่ยังไม่เพียงพอที่จะปกครองตัวเองได้แล้ว จะต้องอยู่ศึกษาต่อไปจนกว่าอาจารย์หรืออุปัชฌาย์เห็นว่ามีความสมบัติเพียงพอที่จะเป็นนิสิตมุตตะกะ คือ ไม่ต้องถือนิสัยในสำนักของอุปัชฌาย์อาจารย์ เพราะมีความสมบัติเพียงพอที่จะรักษาตัวเองได้แล้ว เพราะว่ามีผู้ที่ยังไม่มีความรู้และมีภูมิธรรมที่ยังไม่เพียงพอ นั้นอาจจะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตนเองและหมู่คณะได้ นอกจากนี้ยังทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมกันทุกกึ่งเดือน เพื่อตรวจสอบความประพฤติ

ของตนเองว่ามีข้อผิดพลาดบกพร่องตรงไหนบ้าง และจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ตามหลักรัฐประศาสนศาสตร์ การบริหารงานที่ดีจะต้องมีการแบ่งมอบงานให้ข้าราชการหรือฝ่ายบริหารต่าง ๆ รับผิดชอบไปตามความรู้ความสามารถ จะต้องแต่งตั้งบุคลากรให้เหมาะกับงานซึ่งเกี่ยวกับด้านนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงจำแนกหรือแบ่งงานออกเป็นแผนก ๆ เช่นเดียวกัน ทรงแต่งตั้งพระภิกษุให้ทำหน้าที่ด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่น พระสารีบุตร ซึ่งเป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความแตกฉานในพระธรรมคำสอน

บางครั้งมีผู้มาทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธรองค์ แต่พระพุทธรองค์ทรงให้ไปถามพระสารีบุตรเมื่อพระสารีบุตรตอบแล้วพระองค์ก็ทรงเปล่งสาธุการว่าถ้าพระองค์ตอบเองก็เหมือนกันกับที่พระสารีบุตรตอบ พระองค์ทรงแต่งตั้งให้พระสารีบุตรเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา หรือถ้าเรียกกันในสมัยปัจจุบันก็ได้แก่ ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการนั่นเอง ส่วนพระโมคคัลลานะนั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ มีอิทธิฤทธิ์ มีความเฉียบขาด เฉียบแหลม ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยฝ่ายบริหาร และยังมีพระเถระอื่น ๆ ที่ทรงแต่งตั้ง เช่น พระอุบาลี ทรงมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการตัดสินอธิกรณ์ถึง ๓ เรื่อง คือ เรื่องพระกุมารกัสสปะ เรื่องพระภารุกัจฉกะ และเรื่องพระอชชุกะ เพราะพระอุบาลีเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในพระวินัย ได้ศึกษาพระวินัยจากสำนักของพระพุทธรองค์โดยตรง ในการยกย่องพระสาวกก็เช่นเดียวกัน พระองค์ทรงยกย่องตามความรู้ความสามารถที่เรียกว่าทรงแต่งตั้งเอตทัคคะ เช่นพระปุลณณมันตานีบุตร เป็นผู้ที่แสดงธรรมได้อย่างยอดเยี่ยม พระองค์ทรงยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านธรรมกถึก เป็นต้น

นอกจากนี้พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ต่อสุขทุกข์ของพระสาวก หรือของสมาชิกในองค์กรอย่างใกล้ชิด เช่นในสมัยหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธด้วยโรคท้องเสีย เรอนอนจมอุจจาระปัสสาวะของตนอยู่ ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จพร้อมทั้งพระอานนท์ผ่านไป ทรงทอดพระเนตรเห็น จึงเสด็จเข้าไปหาแล้วทรงสอบถามถึงอาการป่วย ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ไปหาน้ำมาแล้วพระองค์ก็ทรงอาบน้ำชำระร่างกายให้กับพระภิกษุรูปนั้นจนสะอาด ยกเขื่อนนอนบนเตียงเสร็จแล้วก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์และบัญญัติพระวินัยว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาผู้จะพึงพยาบาลพวกเธอก็ไม่มี ถ้าเธอไม่พยาบาลตนเองใครเล่าจักพยาบาล ดูก่อนภิกษุทั้งหลายผู้ใดจะพยาบาลเรา ก็พึงพยาบาลภิกษุไข้เถิด ถ้ามีอุปัชฌายะ...ถ้ามีอาจารย์...ถ้ามีสัทธิวินัย...ถ้ามีอันเตวาลิก...ถ้ามีภิกษุร่วมอาจารย์ ภิกษุร่วมอาจารย์พึงพยาบาลเธอ ตลอดชีวิต จนกว่าจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌายะ อาจารย์ สัทธิวินัย อันเตวาลิกผู้ร่วมอุปัชฌาย์หรือผู้ร่วมอาจารย์สงฆ์พึงพยาบาลเธอ ถ้าไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฏ

พระคุณลักษณะในข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับนักบริหารที่ดี เพราะผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชาต้องมีความเอาใจใส่ต่อสุขทุกข์ของผู้ใต้ปกครอง ตามภาษิตที่ว่า “ดีใช้ ไร่รักษา” คือเมื่อยามผู้ใต้ปกครองปกติก็สามารถมอบหมายงานต่างๆ ให้ทำได้ เมื่อยามเจ็บป่วยหรือไม่สบายก็ต้องเอาใจใส่ดูแลไต่ถามหรือช่วยเหลือตามสมควร ผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่มีคุณลักษณะเช่นนี้ ย่อมจะได้รับการเคารพนับถือจากผู้ใต้ปกครองอย่างจริงใจ

๓. พุทธวิธีในการอำนวยการและการควบคุมในการเผยแผ่พระศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น

พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้อำนวยความสะดวก ปัญหาต่าง ๆ จึงมีน้อย ถึงมีพระองค์ก็ทรงจัดการได้อย่างเรียบร้อย พุทธวิธีในการบริหารของพระองค์นั้นทรงยึดถือหลักการหรือธรรมะมากกว่าบุคคล มีพระพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นถึงการที่พระองค์ทรงยึดถือหลักการ (ธรรมะ) มากกว่าตัวบุคคล คือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงมีตนเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลยจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย

ดูก่อนอานนท์...ธรรมและวินัยใดอันเราแสดงไว้แล้ว บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

ในพุทธศาสนานั้น พระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นหลักการสูงสุด พระองค์ทรงยึดถือความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ หากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งทำผิดพระวินัย พระองค์ก็จะทรงบอกว่าผิดไม่มีกรยากเว้นว่าผู้นั้นจะเป็นใคร เช่น พระติสสะซึ่งเป็นโอรสของพระปิตุจฉาของพระองค์เอง ท่านบวชเมื่อตอนมีอายุมากแล้ว และยังมีมานะความถือตัวว่าเป็นโอรสของกษัตริย์ เมื่อเห็นพระอาคันตุกะซึ่งเป็นพระที่มีอายุพรรษามากกว่าตน มาเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่ท่านก็ไม่ได้ทำสามมีจิกรรมคือการต้อนรับ มีการลุกไหว้ เป็นต้น เมื่อพระอาคันตุกะเหล่านั้นประณามท่านก็ไปฟ้องพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า พระติสสะเป็นฝ่ายผิดและให้เป็นผู้ขอมาโทษต่อพระอาคันตุกะเหล่านั้นเป็นการแสดงถึงการยึดถือหลักความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ โดยไม่เห็นแก่หน้าหรือเลือกปฏิบัติ

พระองค์ทรงใช้อำนาจในการบริหารทั้ง ๓ แบบ คือ อัตตาริบัติ โลการิบัติ และ อัมมาริบัติ

ตามความเหมาะสม แต่จะทรงเน้นถึงอัมมาริบัติ คือ การถือธรรม ความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นใหญ่สิ่งใดที่พระองค์ทรงเห็นว่าถูกต้อง เที่ยงธรรม แม้จะขัดกับฐานะของพระองค์เองและเป็นการฝืนกระแสของสังคม พระองค์ก็ทรงยืนหยัดอย่างเหนียวแน่น เช่น ในเรื่องการยกเลิกระบบวรรณะอย่างสิ้นเชิงในพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่พระองค์เองทรงถือกำเนิดในวรรณะกษัตริย์ และทรงประกาศพระศาสนาในท่ามกลางศาสนาพราหมณ์ ที่เน้นและเคร่งครัดในเรื่องระบบวรรณะเป็นอย่างยิ่ง

ในองค์กรใดก็ตามเมื่อมีการขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์กร ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ลงมาไกล่เกลี่ยหรือแก้ไข พระพุทธองค์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดความขัดแย้งแตกความสามัคคีกันของพระภิกษุชาวโกสัมพี พระองค์มิได้ทรงนั่งนอนพระทัย ตอนแรกทรงฝากพระดำรัสเตือนมากับพระภิกษุให้มาบอกแก่พระภิกษุชาวโกสัมพีถึงสองครั้ง แต่พระภิกษุเหล่านั้นมิได้เชื่อฟัง ในวาระที่สามทรงเสด็จมาด้วยพระองค์เอง แต่พระภิกษุเหล่านั้นก็ยังหาเชื่อฟังไม่สุดท้ายพระองค์ทรงลงโทษด้วยการเสด็จหนีออกจากหมู่พระภิกษุเหล่านั้น เสด็จไปประทับอยู่เพียงพระองค์เดียวที่ป่าปารีโลยกะ เมื่อประชาชนทราบข่าวว่าพระภิกษุเหล่านั้นทะเลาะกันจนพระศาสดาเสด็จหนีไป ก็ไม่ทำบุญให้ท่านแก่พระภิกษุเหล่านั้น จึงทำให้พระภิกษุชาวโกสัมพีสำนึกผิด และเดินทางไปทูลขอมาต่อพระพุทธองค์

ในการควบคุมสมาชิกในองค์กร พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยเอาไว้ให้เป็นกรอบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรในพุทธศาสนา ไม่ว่าจะมาจากชนชั้นวรรณะใดแต่เมื่อเข้ามาสู่พระธรรมวินัยของพระองค์แล้วก็จะต้องอยู่ภายใต้กรอบหรือพระวินัยอันเดียวกัน จึงทำให้องค์กรมีเอกภาพ มีความเสมอ

ภาค มีภราดรภาพ และในการบัญญัติพระวินัยของ พระองค์นั้นพระองค์มิได้บัญญัติขึ้นตามที่ทรงพอ พระทัย แต่จะทรงบัญญัติก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นและเหตุอันเป็นที่ดำเนินคดีของประชาชนบ้าง เป็นเรื่องไม่เหมาะสมบ้าง พระองค์จึงทรงห้ามการกระทำนั้น ๆ ถ้าใครขึ้นทำลงไปก็จะเป็นความผิดมิโทษ ตามพุทธบัญญัติ

บทสรุป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระคุณลักษณะในด้านการบริหารของพระพุทธองค์นั้น สามารถที่จะนำมาใช้

ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพราะพระคุณสมบัติของการเป็นนักบริหารชั้นยอดนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงได้กลายเป็นสถาบันอันเป็นปึกแผ่นมั่นคง ดำรงอยู่ในอินเดียเหนือได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว และยังแผ่กระจายไปยังนานาประเทศ และองค์กรที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นก็คือองค์กรสงฆ์ ก็ยังมีความเจริญมั่นคงสืบเนื่องจนถึงทุกวันนี้

๑

บรรณานุกรม

- ชลธิชา ศาลิคุปต์, **สังคมและการเมือง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ว.เซอร์วิส, ๒๕๓๙
- คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาสังคมศึกษา ๖, **สังคมศึกษา ๖ (รัฐศาสตร์สำหรับครู)** หน้าที่ ๑-๘.
นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๗
- สิน สภาวสุ, **ทางรอดของมนุษยชาติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๒๖
- สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษและอังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจการพิมพ์, ๒๕๑๔
- จรรยา สุภาพ, **หลักรัฐศาสตร์**. พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔